

ФАКТОРИ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Оцінка сучасного соціально-економічного розвитку України супроводжується різноманітним поглядів, ідей, концепцій стосовно економічного зростання. Серед них все більше значення відводиться ролі людського фактора, котрий абсолютно вписується в поле інформаційних та інноваційних стратегій суспільного поступу. Від якості людських ресурсів залежить ефективність виробництва, від мотивації праці - добробут населення, від нарощування людського капіталу - безпека країни, майбутнє нації. Класична економічна думка констатує, що процес виробництва вимагає наявності принаймні трьох факторів: предмету праці, знаряддя праці і самої праці. Кожен з факторів у процесі суспільно-історичного розвитку не лише забезпечує динаміку процесу виробництва, але й внутрішньо видозмінюється сам. Зокрема, фактор праці "обріс" новими вимогами до людини - людини-творця, людини - ініціатора, яка постійно удосконалюється, збагачує свої знання, досвід, виробничі навички тощо.

Сьогодні ще більше зростає потреба в освіченості і підвищенні професійно-кваліфікаційного рівня персоналу. Відроджується інтерес до проблеми якості трудових ресурсів, тому теорія людського капіталу перебуває в стані подальшого розвитку і оновлення.

Концепція людського капіталу є закономірним результатом розвитку світової економічної і філософської думки. Вона стала нині одним із центральних розділів сучасної економіки праці і предметом подальшого дослідження багатьох вчених. В економічній науці незалежної України теорія людського капіталу перебуває в стадії розвитку та адаптації до сучасних умов, все більше науковців звертаються до проблеми людини, бо в умовах різкого обмеження природних та інвестиційних ресурсів людський чинник є найпривабливішими для зростання економічного розвитку країни. Отже, методологія та підходи, що застосовуються при визначенні цінності людського капіталу є синтезом принципів, напрацьованих науковими школами економіки та управління виробництвом з одного боку, і наробок соціальних наук з іншого, як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Застосування теорії людського капіталу до конкретних умов регіону має велике практичне значення: дозволяє через складові категорії людського капіталу оцінити формування та використання його як сьогодні, так і на перспективу; застосування теоретичних підходів механізму впливу людського капіталу на економічне зростання дає змогу сподіватися на підвищення рівня життя як окремої людини, так і населення регіону; із множини характеристик, що складають потенціал людини теорія людського капіталу досліджує ті, що суттєво впливають на зміну її доходів. Це, перш за все, здоров'я, освіта, професійні навички і творчі здібності.

Під впливом інноваційних змін нові риси характеризують зміст праці, скорочується частка важкої, фізичної, низькооплачуваної праці, натомість - зростає загальноосвітній і культурно-технічний рівень та кваліфікація персоналу підприємств та організацій. Людство вийшло на такий рівень розвитку, при якому еволюція стала можливою тільки за умови творчої активності людини, значної частини професій широкого використання в сфері суспільної праці новітніх технічних і супутніх їм знань.

Людські знання стали особливо цінним капіталом, об'єктом інвестування, котрий регенерує новий потік доходу внаслідок освіти, кваліфікації та практичного досвіду. Все це обумовило той факт, що економічна наука сьогодні на порядок денний ставить проблему економіки знань, посилення ролі людського капіталу в соціально-економічному розвитку держави, регіонів та суб'єктів підприємницької діяльності.

Розвиток любого територіального утворення визначають певні фактори, тобто сукупність сил, необхідних для протікання будь-якого процесу чи дії.

Для ґрунтового аналізу дії факторів слід визначитись з напрямом та характером їх дії. Це дає підставу нам класифікувати їх на окремі групи. Під класифікацією факторів розуміють їх розподіл за групами залежно від загальних ознак. Вона дозволяє виявити не тільки причини змін явища, але оцінити місце і роль кожного з чинників у формуванні величини кінцевого показника, що характеризує певний результат. За ознаками фактори можуть бути як основними, так і другорядними, спів- і різнонаправленими, загальними і спеціальними, зовнішніми і внутрішніми, довготерміновими і короткотерміновими. Основними факторами вважаються ті, які мають визначальний вплив на людський капітал, а другорядними - фактори, які мають опосередкований вплив на нього (наприклад, здоров'я людини - один з основних факторів, який впливає на всі фази відтворення людського капіталу як на макро-, мезо-, так і мікрорівнях, а розвиток соціальної інфраструктури впливає на результуючий фактор опосередковано). Слід зауважити, що часто один і той же фактор залежно від конкретних обставин може мати вирішальну чи другорядну силу дії. До загальних факторів відносяться ті, які діють у всіх галузях

економіки. Вони однотипні і носять історичний характер (економічні, матеріальні, соціальні, етнонаціональні). Спеціальні фактори формування та використання людського капіталу мають чітко виражену часову дію. До них відносяться: спільність території, населення, яке проживає в її межах, система його розселення та інші. До довготермінових відносяться ті фактори, дія яких тривала в часі (охорона здоров'я, освіта), короткотермінові фактори діють значно швидше (пошук інформації про ціни і доходи, міграція населення).

Екзогенні фактори (зовнішні) - це ті сили, що впливають на регіон ззовні. До них відносять зміни на глобальному ринку праці, вплив в цілому сильної і слабкої сторін економіки та інше. На економіку регіону впливають і внутрішні фактори, такі як наявність висококваліфікованої робочої сили та ринку місцевих ресурсів. Саме вони утворюють потужність економіки регіону, такі сили називаються ендогенними. Наявність ендогенних і екзогенних сил є атрибутами регіональної теорії конкурентних переваг.

Крім наведених вище розрізняють фактори, які мають позитивний і негативний вплив на людський капітал. Одні з них (низька територіальна і професійно-кваліфікаційна мобільність робочої сили, недосконалість регіонального ринку праці) негативно впливають і стримують його розвиток та використання. Це фактори - дестимулятори. Одночасно діють фактори, дія яких направлена на розвиток людського капіталу. До них можна віднести розвиток відносин власності, збільшення життєвого рівня населення, уповільнення негативних проявів стану демоситуації в регіоні та інше. Це, так звані, фактори - стимулятори людського капіталу. Не дивлячись на те, що всі факторів можна класифікувати по - різному, діють вони взаємопов'язано, а не ізольовано.

Фактори можна також охарактеризувати як кількісно, так і якісно. Кількісна характеристика людського капіталу включає чисельність працездатного населення, його середню тривалість життя, період роботи, тощо. Якісна характеристика людського капіталу складається з параметрів, які характеризують її часткові складові: демографічну, соціальну, освітню і творчу.

Вирішення питання про формування та використання людського капіталу на територіальному рівні (економічних районів і адміністративних областей) потребує диференційного обліку дії всіх без виключення факторів в їх регіональному виявленні. Визначальним фактором, який обумовлює використання людського капіталу регіону є потреба в ньому. На рівні регіону потреба в людському капіталі залежатиме як від географічного положення території, рівня демоситуації, розвитку продуктивних сил і ін., так і від територіально-галузевої структури економіки. Оптимальність організації людського капіталу залежить від того, на скільки повно і правильно буде виявлена і врахована сила їх системоутворюючого впливу, визначений тип зв'язків між окремими факторами. На регіональному рівні формування і використання людського капіталу залежить також від способу виробництва суспільних благ та територіального поділу праці. Якщо спосіб виробництва суспільних благ залежить від розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, то територіальний поділ праці є не що інше як процес спеціалізації виробництва, формування економічних районів розвитку міжрайонної кооперації, обміну продукцією і послугами і, обумовлений особливостями регіону: природними, економічними, соціальними, історичними. Отже, територіальний поділ праці завдяки розвитку галузевої спеціалізації, ресурсним і соціально-економічним можливостям регіону, сприяє формуванню та використанню людського капіталу.